

Попович Н.Г.,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри україністики НАДУ

Від дихотомії до конструктивної взаємодії дискурсів: горизонтальний вимір

Автор вводить поняття державно-управлінського дискурсу, що стало можливим у ситуації кризи бюрократичної моделі державного управління та зміни у змісті управлінської діяльності. Ці процеси, у свою чергу, автор пов'язує з послабленням дискурсивного поля адміністративного дискурсу та розмиванням меж політичного дискурсу. Взаємодію дискурсів розцінено як конструктивний потенціал для досягнення цілей реформування.

Ключові слова: державне управління, державний менеджмент, парадигма, дискурс, дискурсивний підхід.

Попович Н.Г. От дихотомии к конструктивному взаимодействию дискурсов: горизонтальное измерение

Автор вводит понятие дискурса государственного управления, что стало возможным в ситуации кризиса бюрократической модели государственного управления и изменений в содержании управленческой деятельности. Эти процессы, в свою очередь, автор связывает с ослаблением дискурсивного поля административного дискурса и размыванием границ политического дискурса. Взаимодействие дискурсов расценено как конструктивный потенциал для достижения целей реформирования.

Ключевые слова: государственное управление, государственный менеджмент, парадигма, дискурс, дискурсивный подход.

Popovich N.G. From dichotomy to constructive interaction discourses: horizontal dimension

The author introduces the concept of public administration discourse, which became possible in the crisis of the bureaucratic model of public administration and changes in content of administrative activity. The author relates these processes, in turn, with the weakening of the discursive field of administrative discourse and the blurring of the boundaries of political discourse. The interaction of discourses is seen as constructive potential for achieving the reform goals.

Key words: public administration, public management, paradigm, discourse, discursive approach.

Постановка проблеми. Сьогодні дискурс державного управління на шляху перетворення в узгоджену та загально визнану теорію стикається з труднощами теоретичного характеру. На думку зарубіжних і вітчизняних дослідників, ці труднощі є труднощами еволюціонування, і пов'язані вони зі зміною засадничої парадигми, метою якої є подолання гальмуючого впливу традиційної моделі управління та перехід до моделі державного менеджменту [8; 12; 16; 18; 20].

Аналіз останніх досліджень. В основу дослідження покладено наукові напрацювання зарубіжних і вітчизняних авторів з теорії парламентського, політичного, адміністративного дискурсів і дискурсу державного управління (Б.Бунік, О.Василевський, Р.Войтович, В.Воронкова, В.Гошовська, Ю.Кальниш, В.Мартиненко, Г.Почепцов, І.Рейтерович, О.Руденко, В.Саламатов, О.Соснін, В.Степаненко, С.Телешун, О.Титеренко, В.Токовенко, Т.Федорів, Л.Філліпс, М.Йоргенсен, N.Fairclough, O.Hughes, C.Hood, M.Maserumule, R.Parker, E.Rice). Однак наукові розробки згаданих учених стосувалися здебільшого комунікативних ознак дискурсів і характеристик репрезентуючих їх текстів з позицій комунікативних теорій. Досі не визначався і не аналізувався сучасний стан дискурсу державного управління як результат проблем, народжених традиційною моделлю, і не оцінювався прогресивний характер зміни парадигми для процесів реформування.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні об'єктивного характеру взаємодії дискурсів, конструктивний потенціал якого закладено у зміні базової парадигми традиційної моделі державного управління.

Виклад основного матеріалу. З кінця 70-х рр. минулого століття зарубіжними вченими, які розробляють теорію державного управління, було виділено кризові явища в традиційній моделі управління і піддано критиці її базову парадигму (Н.Машурє, О.Нугес, Р.Паркер, Е.Ріс). Як відомо, традиційна модель державного управління Вебера-Вільсона, побудована на теорії бюрократії, дихотомії політики й адміністрації та забезпечена науковим менеджментом Ф.Тейлора, розвинулася в парадигмі та сформувала дискурс, який утворив традиційну теорію державного управління. Традиційна модель була організована як управління через формальний контроль з боку політичного керівництва, заснований на суворій ієрархічній моделі бюрократії, де працюють постійні, нейтральні й анонімні чиновники, які мотивовані тільки державними інтересами, служать будь-якій правлячій партії однаково не сприяючи політиці, лише керовані політиками та їх рішеннями.

Однак суворий поділ між політиками й адміністраторами, між політикою й адміністрацією ніколи не відповідав реальності, і на це вказують численні проблеми у сфері державного управління та постійно підтримувана актуальність їх дослідження. Відомий теоретик управління О.Нугес підтвердив точку зору багатьох дослідників, довівши, що зміщення (зміна) парадигми відбулося у зв'язку з проблемами самої традиційної моделі, а дихотомія політики і адміністрації, що протягом багатьох років була основним базисом традиційної моделі, сьогодні розцінюється як міф, особливо зручний для ухилення від відповідальності [16, с. 35]. Як відзначає також R.Behn, “прямою відповіддю на недоліки традиційного державного управління, зокрема, на недоліки державної бюрократії” стала поява нової парадигми державного управління [14, с. 30].

Проблема кризи традиційної моделі й створення теоретичних засад нової парадигми стають зрозумілими з позицій оцінювання державного управління як дискурсу. Сьогодні поняття дискурсу досить часто вживається в теорії державного управління і не є оригінальним, однак його традиційне розуміння уже не задовольняє вимог ні науки, ні практики галузі. На необхідність переходу наукових дебатів у площину навколо ідеї дискурсу як *сконструйованої реальності* вказують не тільки дискурсивні практики, які перестають бути просто похідними, а й дискурсивний підхід, що пропонується як установчий, оскільки допомагає розв'язувати проблему теоретичної порожнечі й створює теоретичні підґрунтя сучасних наукових напрямів [7; 8; 12].

У зв'язку з активним використанням сучасними науками можливостей дискурсивного підходу для аналізу будь-якого явища і маючи за точку відліку дихотомію політики й адміністрації, стало можливим виділення та розробка базових принципів політичного й адміністративного дискурсів. У межах науки “державне управління” успішно розвивається аналітичний підхід до політичного дискурсу, адміністративний дискурс, на жаль, досліджується лише з лінгвістичних позицій.

Вибір на користь дискурсивного підходу нами було зроблено після поширення в зарубіжних дослідженнях критичного ставлення до традиційної моделі державного управління та розгортання дебатів навколо парадигми “державний менеджмент”. Для реалізації мети цього дослідження вважаємо необхідним констатувати, що основоположні принципи традиційної державної адміністрації знайшли втілення в структурі адміністративного дискурсу. За Owen E.Hughes, це [16, с. 5]:

– уряди повинні організувати себе згідно з ієрархічним, бюрократичним принципом, найбільш чітко сформульованим у класичному аналізі бюрократії німецького соціолога М.Вебера;

– кращий спосіб здійснення адміністративної роботи та управлінські процедури викладено в навчальних посібниках для адміністраторів, яких необхідно дотримуватися. Суворе дотримання наукових принципів менеджменту, за Ф.Тейлором, забезпечує найкращий спосіб управління організацією;

– бюрократичні послуги: як тільки уряд бере участь у вирішенні питань саме в галузі політики, він також стає прямим постачальником послуг через бюрократію;

– спільна віра серед адміністраторів у дихотомію політики й адміністрації, тобто політичні й адміністративні питання можуть бути розділені; адміністрація – просто інструмент для виконання інструкцій, тоді як будь-які питання політики чи стратегії є прерогативою політичного керівництва (за В.Вільсоном);

– мотивація окремих державних службовців складається з державного інтересу, послуги населенню надаються самовіддано;

– державне управління – це особливий вид діяльності і, отже, для цього потрібна професійна бюрократія, нейтральна, анонімна, здатна обслуговувати однаково будь-яких політичних лідерів;

– завдання, пов'язані з державною службою, справді адміністративні в словниковому значенні: дотримуватися наданих іншими інструкцій, без особистої відповідальності за результат.

Крім того, В.Вільсон чітко визначив, що політики мусять нести відповідальність за прийняття політики, а адміністрація має нести відповідальність за її здійснення. Caiden побачив у цих особливих відносинах певну міру умовності: ефективного “виконання адміністративних обов’язків потребують політики, водночас адміністратори беруть на себе політичну відповідальність” [15, с. 82]. Отже, адміністрації відведено відігравати важливу роль у здійсненні політики, хоча технічно вона віддалена від політичної сфери.

Політичні й адміністративні питання в реаліях управління завжди були переплетені, але наслідки цього для структур управління досліджуються тільки зараз: бюрократія працює окремо від проблем суспільства, державні службовці не мотивовані державним інтересом, вони є політичними гравцями, працюють на свій інтерес, забуті чесність і безкорисливість. Ідеологією традиційної моделі деполітизовано те, що було в основному політичним, а бути “неполітичним” для державного управління означає не визнавати політику і політичне значення діяльності державної служби.

Втрата традиційною моделлю управління засадничих позицій має об’єктивні підстави. Це відзначається представниками різних наукових напрямів, серед яких філософи та політичні аналітики. Так, О.Соболь, проєктуючи закономірність у зміні парадигми на площині філософії мови зауважує, що “мова асиметричних дихотомій” чітко визначила розгортання в межах дискурсу Модерну суть розмаїття версії одного й того ж метадискурсу Влади”, підкресливши тим самим владний характер неминучості змін і для управління [9, с. 90]. Політична аналітика системи державного управління як критерій об’єктивного характеру кризи традиційної моделі пропонує оцінювати сучасний стан політичного дискурсу як стан перманентної трансформації: складність питань, що вирішуються політиками, сприяє зростанню ролі експертів і консультативно-дорадчих органів, що може стати причиною розмитості політичної

відповідальності за прийняття рішення; така ситуація закріплює за урядовцями статус основних суб'єктів публічної політики [6, с. 15].

Розмивання меж політичного дискурсу, яке відзначається сьогодні за рахунок втручання управлінців у сфери політики, дає можливість говорити про зміну пріоритетів для політичного дискурсу щодо державної служби, пов'язаних з її “політизацією”, тобто з її безпосередньою участю у питаннях партійної політики [1, с. 83]. Крім того, політичні лідери сьогодні частіше надають перевагу “своєму” управлінцеві, який співчуває їх політичним цілям. У цьому контексті є зрозумілою характеристика дискурсу S.Ball, який стверджує, що дискурс – це те, “що можна сказати, і подумати, [і] також те, хто може сказати, коли, де і з якими повноваженнями” [13]. Такий підхід актуальний і для мети парламентського дискурсу – закріпити у свідомості людей певний світогляд, політичне сприйняття дійсності з очевидною мовною маніпуляцією, політичною свідомістю [5, с. 194].

Визнання політичної сутності влади та необхідності для державних службовців працювати з політиками в інтерактивному процесі не вписується в рамки традиційної моделі, орієнтованої на нейтралітет і безпартійність управління, однак співвідноситься з принципами менеджменту і парадигми – державний менеджмент. У рамках цієї парадигми державні менеджери вирішують питання політики, вони також беруть участь у питаннях високої політики, частіше для них виникають ситуації персональної відповідальності та готовності платити втрату посади за власні помилки, або, інакше кажучи, відповідати за результати.

Слід відзначити, що однією з найбільш суттєвих особливостей визнання необхідності державного менеджменту є те, що імпульс здебільшого виходить від політичного керівництва, а самі політики вважають, що державний менеджмент сьогодні став формою політичного менеджменту.

Відомо, що в характеристиках дискурсу важливу роль відіграє дискурсна роль суб'єкта управління. Прийняття концепції менеджменту спричиняє зміни в концепції суб'єкта дискурсу. Так, уряд, як суб'єкт управління, під час змін парадигми, діючи за її умовами, залучений у політичний дискурс, оскільки починає відігравати нову роль і посідати нове місце в структурі дискурсивних відносин. Науковці вважають, що державний менеджмент як нова парадигма звернув підвищену увагу на зміст роботи урядів, переоцінка ролі яких у державному секторі відбулася із середини 70-х до кінця 80-х рр. і проведена більшістю країн ОЕСД. Прихильники моделі вільного ринку (як підґрунтя для більш динамічної економіки) наполягають, що розмір участі та роль держави потребують радикального скорочення, а сам уряд має бути зведений практично до мінімуму [17]. Однак ця позиція через кардинальність підходів не стала визначальною.

Дискусії про роль уряду в основному продовжують стосуватися економічного аспекту. На користь розвитку нової парадигми в цьому сенсі говорить те, що державний менеджмент ближче за інші парадигми до того, чого прагнуть сучасні уряди, оскільки передбачає надання максимуму послуг при мінімальних адміністративних витратах і за відсутності збільшення використовуваних засобів.

Про основну роль сучасного уряду наполегливо нагадує K.Walsh: уряд, будучи втіленням волі народу, виражає цю волю через політичний процес, і ніяких обмежень сфери його дії не має бути. За урядом завжди залишаються послуги, які ринки не зможуть забезпечити: освіта, законність і правопорядок, екологічна безпека, національна оборона, дороги і мости, лікарні та охорона здоров'я, соціальні служби, громадський транспорт тощо [20, с. 10].

На сьогодні перемагає компромісна тенденція до прагматичного розподілу сфер уряду, державних служб, де вони здійснюють успішну діяльність, і сфер приватного сектору, у яких він є більш успішним [17]. Як наслідок, значне зниження ролі державних підприємств і моделей державної політики для уряду, зниження ролі уряду в цілому дає методологію для розробки ринкової державної політики.

Названі вище процеси стали підґрунтям того, що серед характеристик сучасного дискурсу теорії та практики державного управління відзначається активне розгортання парадигми “державний менеджмент”. Історичні передумови її становлення сформовано на початку 1990-х рр., коли менеджмент (нова модель державного сектору) посів панівні позиції у найбільш розвинених країнах і багатьох країнах, що розвиваються. Спочатку нова модель мала кілька назв, серед яких: “новий державний менеджмент” (Hood, 1991), “ринкове державне управління” (Lan, 1992), “постбюрократична парадигма” (Barzelay, 1992), “підприємницький уряд” (Osborne, 1992), “менеджеризм” (Pollitt, 1993) і приблизно однакова кількість прихильників і противників зміни парадигми. Незважаючи на різні назви, усі вони по суті описують одне й те саме явище, оскільки мають за теоретичні засади економіку і приватний менеджмент з їх точністю, прогнозуванням і емпіризмом, опорою на мотиваційні теорії.

Слова “менеджмент” і “менеджер” все частіше стають уживаними в дискурсі державного управління, у державному секторі. Використовуючи можливості дискурсивного підходу, спинимося на їх ознакових характеристиках. Як відзначає Ch.Pollitt: “якщо раніше вони називалися “адміністратори”, “головні посадові особи”, то тепер вони “менеджери”. Зміна написання від “адміністратор” на “менеджер” змінює спосіб дій: термін “менеджер” використовується тому частіше, оскільки точніше описує зміст діяльності, яку сьогодні виконує управлінець. Державні службовці самі готові розглядати себе як менеджерів замість того, щоб називатися адміністраторами, а використання терміна “державний менеджмент” набуває все більшої доречності [18, с. 7].

Сьогодні, в умовах виходу країн зі світової кризи, в умовах пошуку відповідей на зовнішні виклики і завдання, пов’язані з державним сектором, функції управлінців стають “більше” менеджерськими, зміщуючи акценти з контролю та дотримання інструкцій на повну зміну змісту професії державного службовця. Так, якщо в чинному з 1993 р. Законі України “Про державну службу” було зафіксовано, що професійна діяльність осіб, які обіймають посади в державних органах та їх апараті, передбачає практичне виконання завдань і функцій держави, то в Законі України “Про державну службу”, що набирає чинності з 1 січня 2014 р., професійну діяльність державних службовців пов’язують із підготовкою пропозицій щодо формування державної політики, забезпечення її реалізації та надання адміністративних послуг [2; 3]. Таким чином, напями майбутніх змін забезпечуються оновленням змісту управлінської діяльності, у якій державні службовці розробляють інноваційні шляхи надання послуг; управляють ризиками, а не уникають їх.

Порівняно з наведеними на початку статті принципами адміністрації як більш вузького і обмеженого за функціями поняття з менеджментом пов’язують відмову від принципів державного адміністрування з подальшою істотною зміною теорії та функцій управління. Ці виклики цілком відповідають концепції державного менеджменту, де управління передбачено як більш широка, всеосяжна діяльність; діяльність, яка виходить за межі адміністративного (бюрократичного) дискурсу.

Подолання традиційності у сприйманні управлінської діяльності, наповнення її новим змістом, поява особливих ключових понять і концептів, послаблення

дискурсивного поля адміністративного дискурсу дають змогу виокремити поняття “дискурс державного управління” як структуровану реальність з єдністю характеристик, сукупністю ідей, образів і установок, смислів і значень. Тим самим підтверджується об’єктивність змін, які є проявами особливого роду системних відносин, що в обмеженій принципами бюрократичної моделі структурі адміністративного дискурсу є неможливими [7]. Взаємодія дискурсів у зв’язку з цим розглядається як явище більш складне, ніж результат зміни ключових термінів.

Для теорії та практики державного управління України перехід до парадигми, орієнтованої на дискурс ринкових відносин, означає визнання гальмуючої дії бюрократичної моделі управління та об’єктивність подальшого розвитку дискурсу, орієнтованого на менеджмент.

Сьогодні концепція державного менеджменту присутня в стратегічному курсі Української держави. Це – розвиток конкуренції в державному секторі; використання практики управління приватними компаніями для управління державними структурами; децентралізація державних структур; контроль результатів, а не процесів діяльності державних організацій; зниження витрат на надання державних послуг при збереженні їх якості; орієнтація діяльності державних структур на задоволення потреб населення і розв’язання конкретних суспільних проблем тощо.

Актуалізація ринкових стратегій для інституту державного управління відбулася як відповідь на виклики часу в контексті активного розгортання світових процесів реформування та прагнення виходу Української держави на світові рівнозначні позиції. Проголошення Президентом України курсу на утвердження сучасної України як країни високих економічних, політичних і соціальних стандартів (продиктованих глобалізацією та прагненням вписатися в європейський простір), внесло суттєві зміни в дискурсі теорії та дискурсивні практики державного управління [4; 10].

Україна вже має перший досвід у затвердженні ключових принципів державного менеджменту, серед яких – клієнтоорієнтованість при наданні бюджетних послуг, відкритість держави в процесі взаємодії з громадянським суспільством. Крім того, до привабливих для дискурсивних практик державного управління принципів державного менеджменту належать установлення персональної відповідальності осіб, які приймають рішення, усунування анонімності адміністративних процесів і рішень, надання вичерпної інформації про критерії та етапи прийняття рішень.

Порівнюючи основні положення Концепції адміністративної реформи в Україні та концепти державного менеджменту, можна дійти висновку, що в ідеології реформи помітне прагнення запозичити такі його елементи, як децентралізація влади, мінімізація втручання держави в економічну діяльність господарюючих суб’єктів, розвиток процедур передачі своїх функцій механізмам ринкової саморегуляції та недержавним інституціям, розробка стандартів надання державних послуг, на підставі яких можна оцінювати результативність діяльності кожного органу виконавчої влади [4].

Зміни у стані дискурсивних практик (реального простору) державного управління, спричинені змінами у домінуванні парадигм, зазвичай простежуються шляхом вивчення не тільки значень нових термінів, а й текстів документів стратегічного характеру, у яких ці терміни вживані. Ці тексти являють собою стратегії, що забезпечують реформаційний і модернізаційний процеси [4; 10]. За лінгвістичним підходом до аналізу текстового матеріалу застосовується дискурс-аналіз (за N.Fairclough: дослідження текстів документів), техніка якого базується на репрезентації через певні висловлювання засадничих характеристик парадигми. Підтвердженням цьому є вживані не тільки в текстах документів, а й у текстах

наукових досліджень терміни та поняття, що структурують сучасний дискурс: сервісна держава, конкурентоспроможність держави, ефективна ринкова поведінка, державні послуги, підприємництво, привабливий роботодавець, зацікавлені сторони, служби персоналу та ін. Формуючи та підтримуючи загальне “тло” дискурсу, зміни у понятійному апараті дисципліни дають змогу дійти висновку: дискурс, що сформував теорію управління державою за роки незалежності України, останніми роками суттєво змінився порівняно з традиційним дискурсом і набув ознак дискурсу, орієнтованого на менеджмент.

Цей процес відбиває загальносвітові тенденції. Огляд наукової літератури з проблем теорії і практики державного управління дає підстави стверджувати, що країни, які розвиваються, змінивши погляди на економіку, дійсно змінили ставлення до державного сектору та його управління. У Східній Європі, наприклад, за висновком експертів, спостерігається визнання переваг ринкової економіки, що “явно вимагає і ліквідації низки існуючих державних інститутів і практик, і створення нових установ, з новими цілями” [19, с. 116].

Веберівська бюрократія і науковий менеджмент Ф.Тейлора, як і успішні в розвинених країнах моделі, у період після здобуття незалежності лягли в основу моделі, прийнятої Україною. Припускають, що це було даниною європейській моді в усіх країнах СНД. Однак, за висновками зарубіжних експертів, державний сектор більшості з них, у тому числі й України, продовжує характеризуватися як результат вибору традиційної, бюрократичної моделі державної адміністрації (з використанням європейського досвіду її кращих адміністративних практик) і адміністративних теорій і процедур, що залишилися як спадщина радянської системи управління; при цьому очікуються результати, орієнтовані на прискорення економічного розвитку, еквівалентного Заходу. Таке поєднання пояснює причини недостатніх позитивних ефектів реформаційного процесу [19, с. 116].

З огляду на те, що модель державного менеджменту в більшості європейських країн уже впроваджено, Україна прийняла необхідність подальшого визначення ролі держави в напрямі відходу від централізованого планування, дозволу економічної лібералізації, продовження курсу на приватизацію державних підприємств і зміни ролі уряду в управлінні. Такі дії з боку України також є відповіддю на вимоги, що ставляться міжнародними фінансовими інститутами (Світовий банк і міжнародний Валютний фонд) до проведення ринкових реформ, скорочення державного сектору та реструктуризації.

Усе це об’єктивізує нову форму управління і дає можливість Україні разом з іншими країнами, що розвиваються, здійснювати важливі ініціативи державного менеджменту і шукати альтернативи традиційній бюрократичній моделі управління.

Система змін, що виникає, якщо завершується та перестає діяти попередня парадигма або гальмується її подальший розвиток, спричиняє розгортання модернізаційних процесів у державі [11, с. 394–396]. При цьому модернізація держави передбачає здійснення певних кроків, у тому числі з боку науковців, відповідно до певної бажаної базової моделі держави, з її змістом і критеріями модернізації. У зв’язку з цим державне управління і державний менеджмент будуть залишатися цікавою площиною дискурсу в найближчому майбутньому і потребуватимуть додаткових досліджень у всіх сферах державного управління.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Дискурсивний підхід, використаний у процесі вивчення причинно-наслідкової зміни парадигми, у поєднанні з потрібним обсягом знань та інформації дає можливість вивчити

невирішені у межах класичної парадигми питання, що й досі не врегульовані і залишаються частиною сучасного дискурсу теорії державного управління.

Зміни в понятійному апараті галузі свідчать, що характер взаємодії політичного й адміністративного дискурсів, закладений бюрократичною моделлю управління, об'єктивно сформував підґрунтя для виокремлення державно-управлінського дискурсу як особливо сконструйованої безперервної реальності, що є проявом особливого роду системних відносин, які виявляються в єдності характеристик, образів, смислів, значень.

Зміна парадигми традиційної моделі, яка переважала протягом більшої частини ХХ ст., на гнучку ринкову форму – державний менеджмент, це не стільки питання реформ або незначних змін у стилі управління, скільки питання зміни ролі держави в суспільстві й зміни відносин між урядом і громадянами.

Як результат конструктивної взаємодії дискурсів, державний менеджмент виступає кульмінацією процесу реформ; як нова парадигма, підготувавши зміни в державному секторі, створює підґрунтя фундаментальних змін його ролі та місця в структурі дискурсу державного управління; змінивши пріоритети взаємодії з політичним дискурсом, готує умови для перспектив переходу державної служби з адміністративного (бюрократичного) дискурсу до державного менеджменту в дискурсі державного управління.

Список використаних джерел

1. Буник М. З. Концептуальні засади взаємодії політики і управління : навч. посіб. / М. З. Буник. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 136 с.
2. Про державну службу : Закон України : прийнятий 16 груд. 1993 р. № 3723-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/>
3. Про державну службу : Закон України : прийнятий 17 листоп. 2011 р. № 4050-VI. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/>
4. Модернізація України – наш стратегічний вибір : щоріч. Послання Президента України до Верхов. Ради України. – К., 2011. – 416 с. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf
5. Основи вітчизняного парламентаризму : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської. – К. : НАДУ, 2012. – Т. 2. – 340 с.
6. Політична аналітика в системі публічного управління : навч. посіб. / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Сьомін, О. Р. Титаренко та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна. – К. : НАДУ, 2008. – 288 с.
7. Попович Н. Г. Дискурсивні стратегії у сфері державного управління / Н. Г. Попович // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2012. – № 3 (47). – С. 35–38.
8. Руденко О. М. Формування сучасної парадигми державного управління: історико-типологічний аспект / О. М. Руденко // Аналітика і влада : журн. експ.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самовр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2012. – № 6. – С. 79–89.
9. Соболь О. Майбутнє філософії: постмодерністський дискурс / О. Соболь // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 88–112.
10. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14429.html>
11. Сурмін Ю. Модернізація держави / Ю. Сурмін // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 748 с.
12. Телешун С. О. Соціальні наслідки нового економічного порядку на початку ХХІ століття: міфи і реалії / С. О. Телешун // Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2012. – № 6. – С. 236–239.

13. *Ball S. J.* Politics and policy making in education: exploration in policy sociology / S. J. Ball. – New York : Routledge Bauer, HH, 2004. Science in the 21st century: knowledge monopolies and research cartels // *Journal of Scientific Exploration*. – 1990. – N 18. – P. 643–660.
14. *Behn Robert D.* The New Public Management Paradigm and the Search for Democratic Accountability / Robert D. Behn // *International Public Management Journal*. – 1998. – N 1, 2. – P. 131–164.
15. *Caiden Gerald E.* Public Administration / Gerald E. Caiden. – Second ed. – Pacific Palisades : Palisades Publishers, 1982.
16. *Hughes Owen E.* Public Management and Administration / Owen E. Hughes. – An Introduction : Macmillan Press, California, 2003. – 294 p. – Режим доступа : <http://downloads.pavroz.ru/files/publicmandadm.pdf>
17. OECD. Public Management Reform and Economic and Social Development, PUMA. – Paris : OECD, 1998.
18. *Pollitt Christopher.* Managerialism and the Public Services: Cuts or Cultural Change in the 1990 s / Pollitt Christopher. – Second ed. – Oxford : Basil Blackwell, 1993.
19. *Rice Eric M.* Public Administration in Post-Socialist Europe / Eric M. Rice // *Public Administration Review*. – 1992. – N 52(2). – P. 473–477.
20. *Walsh Kieron.* Public Services and Market Mechanisms / Kieron Walsh. – London : Macmillan, 1995.